

Examining the Existential Aspects of Modern State Criticism with an Emphasis on Hannah Arendt's Political Thought

Sajjad Chitforoush*

Assistant Professor, Department of Islamic Revolution History, Imam Hossein University, Tehran, Iran.

Abstract

The modern state is among the major political institutions that encompass all dimensions of human life. Despite its useful aspects, this institution, drawing from foundations that may diminish human freedom in its interaction with individuals, ultimately hinders the growth of human thought and the revelation of the true essence of humanity. The historical experience of Western countries and the subsequent spread of this thinking to other nations have led many thinkers to critically examine various aspects of the Modern State, aiming to reform and evolve it into a theoretical framework. One of the most important critics and theorists of the Modern State, adopting a humanistic approach, is Hannah Arendt. Some of the most important research on the critique of the Modern state includes:

Steven E. Aschheim, in the book "Hannah Arendt in Jerusalem," examines Arendt's controversial views on the Eichmann trial and also discusses the nature of justice and the Modern State. The focus is primarily on the case study of Eichmann, without providing a comprehensive framework for Arendt's critical thinking on the existence of the Modern state.

Richard King, in the book "Arendt and America," analyzes Arendt's interaction with American political thought and critiques of the Modern State. The emphasis is on the political and societal features of America, with limited philosophical discussions.

Dana Villa, in "The Cambridge Companion to Hannah Arendt" gathers articles from researchers addressing various aspects of Arendt's political philosophy, including her critique of the Modern state. However, direct critiques of Arendt on the Modern state are the focus of only one article, and the overall article leans more towards a review of Arendt's critiques without presenting a philosophical argument.

* Kpchitforoush@ihu.ac.ir

How to Cite: Chitfroush, S. (2024). Examining the Existential Aspects of Modern State Criticism with an Emphasis on Hannah Arendt's Political Thought. *State Studies*, 9(36), 99-133. doi:10.22054/tssq.2024.68330.1265

While foreign research on Arendt's critique of the Modern state differs from the present study in several aspects, the most notable differences lie in the lack of explicit attention to existential aspects of criticism and the relatively limited exploration of the pragmatic aspect and establishing a conceptual relationship between these two aspects in the research. Additionally, the presuppositions of researchers in geography-based or ideologically-specific research have not been explicitly stated, and interested readers can refer to the following sources for examples of such research.

Examining books and articles written about Arendt within the country also indicates limited research on government in her thought. One of these articles, titled "Politics and Existentialism" by Dr. Mostafa Younesi and Ali Tadayyon Rad, explores the connection between politics and existentialism through the discussion of "action" and considers the role of politics and government institutions in creating a space for human growth.

Another article, titled "Political Order in the Thought of Aristotle and Hannah Arendt and Critique of Its Place in the Present Era" by Seyed Javad Emam Jom'ehzadeh and Ali Tadayyon Rad, argues that political order in the modern era has found a different definition and, contrary to the past, where political order aimed at the excellence and happiness of society, current affairs are mundane and lack a metaphysical position in modern thought. The author aims to challenge modern political order through a reevaluation of Arendt's ideas.

Although foreign articles have extensively addressed Arendt's critiques of the Modern State, this study innovatively focuses on differentiating existential aspects from non-existential ones. The innovation lies in initially critiquing the political philosophy of the new West from Arendt's perspective and suggesting her alternative. This study, using a descriptive-analytical method, first refers to Arendt's most important texts and books to describe her intellectual method (with an emphasis on epistemological discussions). Subsequently, it highlights the main indicators of the Modern state and, as a research framework, compares them with Arendt's theoretical-political views. One of the most important indicators of the Modern state is the existence of a unified authority and power within a specific geographic area. Another important indicator is the control of violent instruments by the Modern State. This political structure implies that superior power is not in the hands of individuals but is entrusted to governance through the use of legal structures and norms. One of the significant indicators of the Modern state discussed in this research is the bureaucratic and administrative structure where individuals are placed at various administrative levels based on their interests and competence. Nevertheless, critics argue that in this space of Modern state and bureaucracy, the freedom of individuals is compromised.

This article attempts to present Hannah Arendt's criticism of the Modern state based on her impartial perspective on government. Typically, the prevailing view of government tends to be biased. Using Arendt's impartial perspective, Pierre Bourdieu argues that the characteristic of this institution is the struggle for power among groups and different interests, often hidden behind a façade of impartiality and objectivity. The article aims to emphasize the importance of political action and the public sphere for human freedom from Arendt's perspective, demonstrating how the Modern state has weakened these values. Additionally, the article explores the conceptual frameworks of civic virtue and individuals' need for participation in public life based on Arendt's views.

Another overlooked point in most domestic research is the examination of Arendt's critique of the Modern state at a macro level, i.e., the critique of the Modern state itself. Arendt's criticisms are often focused on a limited scale, examining actors within political systems such as totalitarianism. However, it is essential to recognize that these criticisms, even when specifically addressing certain types of political systems, are presented under a political system that exists in the modern context. Therefore, the present article innovatively addresses this aspect as well.

This research aims to critique this extensive and significant institution using Arendt's perspective. Findings based on Arendt's principles indicate that modern philosophy has led to the separation of theology from nature, the expansion of positivism, and the excessive growth of a form of individualism. This has resulted in the Modern state becoming an extensive and harsh authoritarian regime, dominating economic aspects over political and cultural facets of human life. Arendt suggests that the only way to reform this extensive, inefficient, and dehumanizing institution is through gradual reform of people's interactions in the public sphere and the utilization of theories such as councils in political structures.

Keywords: Arendt, Modern State, Political Thought.

بررسی وجوه اگزستانسیالیستی نقد دولت مدرن با تأکید بر اندیشه سیاسی هانا آرنه

سجاد چیت فروش* استادیار تاریخ انقلاب اسلامی دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران.

چکیده

دولت مدرن از جمله نهادهای سیاسی کلانی است که تمامی ابعاد زندگی انسان‌ها را در بر گرفته است. این نهاد علی‌رغم وجوه مفید خود برگرفته از مبانی است که ممکن است در تعامل بین خود و انسان، موجب کاهش آزادی انسان شده و در نهایت مانع رشد تفکر و انکشاف ذات واقعی انسان‌ها شود. تجربه تاریخی کشورهای غربی و در ادامه گسترش این تفکر به سایر کشورها، موجب شده تا بسیاری از متفکران بر آن باشند تا با بررسی نقادانه وجوه مختلف آن، جهت اصلاح و تکامل آن به نظریه‌سازی بپردازند. از جمله مهم‌ترین منتقدان و نظریه‌پردازان دولت مدرن که با رویکردی انسان‌گرایانه بدان توجه داشته، هانا آرنه اگزستانس است. در پژوهش حاضر بر آنیم تا با استفاده از اندیشه آرنه به نقد این نهاد گسترده و مهم بپردازیم. در این مقاله از روش توصیفی-تحلیلی و محور قرار دادن نظریه دولت مدرن به‌عنوان چارچوب پژوهش، به نقد نظام‌های سیاسی مدرن بپردازیم. یافته‌های پژوهش مبتنی بر آموزه‌های آرنه نشان می‌دهد که فلسفه مدرن منجر به تفکیک الهیات از طبیعت، گسترش پوزیتیویسم و رشد یک نوع فردگرایی مفرط شده که در نتیجه آن دولت دچار یک نوع دیوان‌سالاری گسترده و خشن و غلبه اقتصاد بر وجوه سیاسی و فرهنگی انسان شده است. از این رو آرنه به‌عنوان پیشنهاد جایگزین معتقد است که تنها راه اصلاح این نهاد گسترده، ناکارآمد و غیرانسانی، اصلاح تدریجی تعاملات مردم در سپهر عمومی و بهره‌گیری از نظریه‌هایی همچون شورا در ساختارهای سیاسی است.

واژگان کلیدی: آرنه، دولت مدرن، اندیشه سیاسی، توتالیتراریسم.

مقدمه

شکل‌گیری دولت‌های مدرن در سده‌های گذشته اروپا، برخاسته از مبانی، مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی است که بررسی دقیق آن‌ها نشان می‌دهد، نسخه‌ی دولت مدرن را به‌سختی می‌توان برای تمام جوامع تجویز نمود. بررسی دقیق‌تر مبانی و ساختار این نهاد روشن می‌سازد که این سازوکار برای دوره‌ی جدید غرب نیز جای تردید و تأمل دارد. چرا که این ساختار ذهنی-عینی برآمده از اندیشه‌هایی است که علاوه بر گفتمان‌های غیرعربی، بسیاری از متفکران غرب جدید نیز بدان نقدهای فراوان دارند. از جمله مهم‌ترین این منتقدان اندیشمندان اگزیستانس یا وجود گرا هستند. در این بین، از جمله متفکران جریان حاضر که اندیشه‌های سیاسی وی در نقد مبانی و ساختارهای دولت مدرن غربی مؤثر افتاده، هانا آرنت (۱۹۷۵-۱۹۰۶م) است. این نظریه‌پرداز سیاسی آلمانی‌الاصیل که بعد از به قدرت رسیدن حزب ناسیونال-سوسیال در آلمان به فرانسه و بعدها به آمریکا مهاجرت نمود، با بهره‌گیری از اساتیدی همچون هایدگر و یاسپرس و تجارب تاریخی خود، در نهایت به یک منظومه فکری-سیاسی وجودی رسیده که با استفاده از آن علاوه بر توضیح بسیاری از انقلاب‌ها و جنبش‌های جهانی به مقایسه آن‌ها و ریشه‌یابی بسیاری از آسیب‌های وارده به انسان، از سوی ساختارها و نظام‌های سیاسی مدرن پرداخت (Buckler, 2005). پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی مجموعه اندیشه‌های مکتوب آرنت بدین سؤال پاسخ دهد که وجوه اگزیستانسیالیستی نقد دولت مدرن در اندیشه سیاسی هانا آرنت کدامند؟ مقاله سعی دارد با یافتن پاسخ برای این سؤال، به مخاطب در فهم این موضوع کمک کند که دولت مدرن چه تأثیری بر حوزه‌ی عمل انسانی داشته، چه آسیب‌هایی به انسان رسانده و مؤلفه محوری جایگزین احتمالی دولت مدرن کدام است. با اینکه در مقالات خارجی به نقدهای هانا آرنت از دولت مدرن به‌طور چشمگیر پرداخته‌شده، اما تفکیک وجوه اگزیستانس از غیر آن، ابتکاری است که مقاله حاضر دنبال کرده است. در ذیل به‌عنوان پیشینه، برخی از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که درباره نقد دولت مدرن آمده‌اند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.

«استیون ای. اشهیم»^۱ در کتاب «هانا آرنه در اورشلیم» به بررسی دیدگاه‌های بحث‌برانگیز آرنه در مورد محاکمه آیشمن می‌پردازد که ضمن آن مباحثی درباره ماهیت عدالت و دولت مدرن نیز مطرح می‌کند. تمرکز عمده کتاب بر مباحث مرتبط با مطالعه موردی آیشمن است و چارچوب جامعی از اندیشه انتقادی هانا آرنه در نسبت با آگریستانس دولت مدرن ارائه نمی‌دهد (Aschheim, 2001).

«ریچارد کینگ»^۲ در کتاب «آرنه و آمریکا» که شامل مجموعه مقالات است، به بررسی تعامل آرنه با اندیشه سیاسی آمریکا و ضمن آن نقدهای او از دولت مدرن می‌پردازد. تأکید کتاب بر ویژگی‌های سیاست و جامعه در آمریکا است و وجوه فلسفی بحث در آن کمرنگ است (King, 2015).

«دانا ویلا»^۳ در «دستیار کمبریج برای هانا آرنه» مقالاتی از محققان را گردآورده است که به جنبه‌های مختلف فلسفه سیاسی آرنه، از جمله نقد او از دولت مدرن، می‌پردازند. اما تنها نقدهای آرنه بر دولت مدرن به‌طور مستقیم تنها موضوع یکی از مقالات این کتاب است؛ ضمن اینکه مقاله بیشتر جنبه مروری بر نقدهای آرنه دارد و نویسنده بحث فلسفی ارائه نداده است (Villa, 2006).

غالب پژوهش‌های خارجی که به نقدهای آرنه از دولت مدرن پرداخته‌اند از چند جنبه با پژوهش حاضر تفاوت دارند؛ اول اینکه به‌طور مشخص، وجوه آگریستانس نقادی را مورد توجه قرار نداده‌اند؛ دوم آن که یا به وجه اندیشه‌ای صرف پرداخته‌اند و یا به وجه پراگماتیک و برقراری نسبت مفهومی میان این دو وجه در پژوهش‌ها نسبتاً کمرنگ بوده است. سوم این که پیش‌فرض‌های محققان در پژوهش مبتنی بر بوم جغرافیایی یا اندیشه‌ای معینی بوده است که مخاطبان می‌توانند برای مطالعه نمونه‌هایی از این پژوهش‌ها به منابع ذیل مراجعه نمایند (Weisman, 2013) (Benhabib, 2003) (Goldoni, 2017) (Young-) (Bruehl, 1979).

-
1. Steven E. Aschheim
 2. Richard King
 3. Dana Villa

بررسی کتب و مقالات نگارش یافته در مورد آرنت در داخل کشور نیز نشان می‌دهد که در باب دولت در اندیشه وی، پژوهش‌های محدودی صورت گرفته است. یکی از این مقالات با عنوان «سیاست و اگزیستانسیالیسم» نوشته دکتر مصطفی یونسی و علی تدین بوده که در آن نویسندگان از طریق بحث «عمل» به دنبال ارتباط سیاست و اگزیستانسیالیسم هستند. نویسندگان این مقاله با تعریف «عمل» به عنوان مهم‌ترین بُعد صحیح انسانی، وظیفه سیاست و نهاد دولت را ایجاد فضای رشد انسانی می‌دانند (یونسی، ۱۳۸۸).

مقاله دیگر با عنوان «بررسی امر سیاسی در اندیشه ارسطو و هانا آرنت و نقد جایگاه این مفهوم در عصر حاضر» نوشته سیدجواد امام‌جمعه زاده و علی تدین است. نویسندگان این پژوهش بر آنند که امر سیاسی در دوره جدید تعریف متفاوتی یافته و برخلاف گذشته که امر متعالی و سعادت جامعه را محور قرار می‌داد در این دوره امور روزمره جاری هدف بوده و متافیزیک جایگاهی در اندیشه ورزی مدرن نداشت. نویسنده با بازخوانی اندیشه آرنت بر آن است تا امر سیاسی مدرن را به چالش بکشد. نوآوری پژوهش حاضر نسبت به پژوهش‌های ذکر شده آن است که ابتدا به نقد فلسفه سیاسی غرب جدید از سوی آرنت پرداخته و به جایگزین مدنظر وی اشاره می‌کند (امام‌جمعه زاده، ۱۳۹۰).

در پژوهش حاضر نویسنده بر آن است تا با روش توصیفی-تحلیلی به مهم‌ترین متون و کتب هانا آرنت رجوع و با توصیف آنچه هست به تشریح و تبیین چگونه بودن و چرایی وضعیت مسئله به استخراج روش فکری (با تأکید بر مباحث معرفت‌شناسی) وی پردازد. در ادامه به عنوان چارچوب پژوهش به مهم‌ترین شاخص‌های عینی دولت مدرن اشاره و به تطبیق آن‌ها با آراء نظری-سیاسی آرنت توجه می‌شود. از مهم‌ترین شاخص‌های دولت مدرن وجود یک حاکمیت و اقتدار واحد در یک محدوده‌ی مشخص جغرافیایی است. از دیگر شاخص‌های مهم دولت مدرن کنترل ابزار خشونت توسط دولت مدرن است. این ساختار سیاسی بر آن است که قدرت فائده نه در دستان اشخاص بلکه با استفاده از ساختارها و هنجارهای حقوقی به حاکمیت سپرده شده است. از مهم‌ترین شاخص‌های دولت مدرن که در این پژوهش نیز به اشاره می‌شود ساختار بوروکراتیک و اداری بوده که افراد بر اساس

علايق و شايستگي خود در سطوح مختلف اداري قرار مي‌گيرند. با اين حال، منتقدان دولت مدرن و بوروکراسي جا گرفته در آن برآنند که در اين فضا آزادي انسان‌ها گرفته مي‌شود. **وجوه نوآورانه تحقيق:** اين مقاله سعي کرده انتقاد هانا آرنه از فلسفه دولت مدرن را مبتني بر نگاه غير بي‌طرفانه او به دولت برجسته سازد. زيرا عموماً ديدگاه غالب به دولت به عنوان نهادي به طرف بوده است. پير بورديو، با استفاده از نگاه غير بي‌طرفانه آرنه به دولت استدلال مي‌کند که مشخصه اين نهاد، مبارزه براي قدرت بين گروه‌ها و منافع مختلف است و اين مبارزه اغلب در پشت نماي بي‌طرفي و عينيت پنهان است (Bourdieu, 1994). سعي مقاله بر آن بوده تا با برجسته‌سازي اهميت کنش سياسي و حوزه عمومي براي آزادي انسان در نگاه آرنه، در بستر تبيني نشان دهد که دولت مدرن اين ارزش‌ها را تضعيف کرده است. همچنين سعي بر آن بوده تا بسترهاي مفهومي اهميت فضيلت مدني و نياز افراد به مشارکت در زندگي عمومي مبتني بر ديدگاه‌هاي آرنه، تشریح گردد. اهميت کرامت انساني و نياز افراد به مقاومت در برابر ظلم و سلطه نکته‌اي است که تاکنون در پژوهش‌ها و مقالات داخلي کمتر بدان پرداخته شده است. بر اين اساس مقاله حاضر به اين موضوع نيز توجه ويژه نموده است.

نکته ديگري که در اکثر پژوهش‌هاي داخلي از آن غفلت شده، توجه به سطح کلان نقد آرنه، يعني نقد دولت مدرن است. غالباً نقدهاي آرنه در سطح محدود و ناظر به کنشگراني که وي ذيل نظام‌هاي سياسي چون توتاليتربرسي کرده، مورد توجه قرار مي‌گيرند، اما کمتر از اين زاويه نگاه مي‌شود که کليت نقد آرنه در هر حال متوجه تماميت دولت مدرن است؛ نمي‌توان تمام کژ کارکردي‌هاي نوع خاصي از نظام‌هاي سياسي را که آرنه عمدتاً موردبرسي قرار داده، تنها متوجه آن نظام‌ها دانست؛ بلکه بايد توجه داشت که اين نقدها در هر حال ذيل يک نظام سياسي که در وضعيت مدرن برقرار است، ارائه شده‌اند. بنا بر اين وجه ديگري نوآوري اين مقاله توجه به اين موضوع است.

روش‌شناسی فکری آرنت و نقد فلسفه غرب

بررسی اندیشه آرنت نشان می‌دهد که وی معتقد به برخی تعارض‌های نظری و عملی در رفتار سیاسی جامعه است. از این رو در راستای خودآگاهی انسان‌ها سعی در رفع بسیاری از این دوگانگی‌ها در جوامع بشری دارد به‌عنوان مثال، آرنت با تفسیر بین فاعلی یا بین شخصی از مبانی سیاست و ژرفکاوی شهروندان و آزادی و مسئولیت اخلاقی‌شان، میان فردگرایی و اجتماع دوستی و ایدئالیسم و رئالیسم و مطلق‌گرایی و نسبی‌گرایی اخلاقی واقع است. به‌عنوان نمونه او پیش از هر چیز، تأکید می‌کند که تعقیب سعادت عمومی، و نه خصوصی، آزادی انسان را پدید می‌آورد (تایشمن، ۱۳۷۹؛ ۲۵۸) (Naím, 2014).

در ادامه‌ی حل این دوگانگی‌ها وی با تأکید بر اجتماع بر آن است که انسان در اجتماع و در ارتباط با دیگران، قادر به کشف استعدادها و ظرفیت‌های خود است. با این مبنا وی در کتاب «توتالیتراریسم» با اشاره به این موضوع بیان می‌دارد که «آنچه تنهایی را سخت تحمل‌ناپذیر می‌سازد، از دست دادن خود خویش است، خودی که در انفراد می‌تواند تحقق یابد، اما هویت آن تنها از طریق معاشرت اعتمادبخش با همگنان تصدیق می‌شود. انسان در چنین موقعیتی اعتماد به خود خویش را به‌عنوان یار اندیشه‌هایش از دست می‌دهد و اتکایش به جهان که لازمه‌ی هر تجربه‌ای است، سلب می‌شود. خود و جهان به همراه استعداد اندیشیدن و تجربه کردن، به یک‌باره از دست می‌روند» (آرنت، ۱۴۰۰؛ ۳۳۳).

با وجود چنین خودآگاهی و خودسازی است که انسان قادر است اجتماع و تاریخ خود را واقعی و انسانی‌تر بسازد. وی با بسط این رویکرد انسانی به تاریخ و تاریخ اجتماعی تأکید دارد که «تاریخ ساخته انسان‌هاست، درست همان‌طور که طبیعت «ساخته» خداست. از این رو، انسان‌ها، به‌عنوان سازندگان تاریخ، می‌توانند حقایق تاریخی را بشناسند. اما حقایق طبیعی برای «سازنده» هستی باقی می‌ماند» (آرنت، ۱۳۹۲؛ ۸۹).

با چنین رویکردی آرنت بر آن است تا از «تجربه‌ی تاریخی» به‌عنوان مهم‌ترین ابزار در جهت‌دهی به سیاست استفاده نماید. وی در موارد مختلف به این مسئله اذعان داشته و بیان می‌دارد که هدف سیاست و اهمیت دولت و نظام سیاسی فراهم نمودن چنین شرایطی برای

انسان‌هاست. رامین جهاننگلو با اشاره به این نکته هدف اصلی آرنت از تأمل در باب سیاست را فراهم آوردن شرایط وجودی تجربه‌ی سیاسی می‌داند. در حقیقت آرنت می‌کوشد تا ابعاد گوناگون کنش بشری را به گونه‌ای پدیدار شناختی بازسازی کند، به عبارت دیگر وی روش هوسرلی «بازگشت به خود چیزها» را در مورد هستی‌سیاسی به کار می‌گیرد. از این جهت آنچه را که هانا آرنت زندگی عملی^۱ می‌نامد، در برابر مفهوم زندگی نظری^۲ به کار می‌برد. تمامی وجوه و شیوه‌های فعلیت بشری را دربر می‌گیرد (جهاننگلو، ۱۳۸۵؛ ۱۵۹).

در راستای به فعلیت رساندن ظرفیت‌های انسانی، آرنت برتری اندیشه سیاسی بر سایر وجوه فکری را توجه به این مقوله دانسته و بیان می‌دارد «کلیه‌ی اشکال تفکر و ارائه‌ی حقیقت به گونه‌ای هستند که به محض ورود به قلمرو سیاست گرایش به سلطه‌گری پیدا می‌کند. آن‌ها برای آراء و عقاید دیگر محلی قائل نیستند، حال آنکه ویژگی تفکر سیاسی عبارت است از ملحوظ شمردن نظریه‌های دیگران در سیر تأملات جاری» (همان).

علاوه بر تجربه و ارتباط انسانی در ذیل تفکر سیاسی، وی از آزادی به عنوان مهم‌ترین محور روش‌شناسی سیاسی خود نام برده و بیان می‌دارد که بدون آزادی زندگی سیاسی به معنای واقعی کلمه بی‌معنا می‌شود.

وی با تأکید بر این موضوع بیان می‌دارد "اگر بخواهیم از نمود چیزها آگاه شویم، نخست باید آزاد باشیم تا میان خود و چیز، فاصله‌ی معینی برقرار کنیم، و هرچه نمود محض چیزی مهم‌تر باشد، فاصله‌ی لازم برای ارزیابی درست آن، باید بیشتر باشد. این فاصله نمی‌تواند پدید آید مگر آنکه در موقعیتی باشیم که خویشتن، دغدغه‌ها، دل‌بستگی‌ها و انگیزه‌های خود را فراموش کنیم، به طوری که نخواهیم آنچه را ستایش می‌کنیم در تصرف خود درآوریم، بلکه بگذاریم آن‌طور که هستند، باشند. این نگره‌ی خوشی عاری از غرض [لذت عاری از نفع شخصی] را زمانی می‌توان تجربه کرد که نیازهای زیستی را برآورده کرده باشند، به طوری که انسان رها شده از ضرورت‌های زندگی، برای پرداختن به جهان آزاد باشد (آرنت، ۱۳۹۲؛ ۴-۳۰۳).

-
1. vitacivita
 2. vita contemplativa

البته آزادی ذکر شده از سوی آرنست به معنای آزادی لیبرال^۱ و یا نوعی از پلورالیسم نیست؛ بلکه آزادی مذکور، جهت حفظ تداوم خود و جلوگیری از فروپاشی اجتماعی، نیاز به اصول ثابت اخلاقی و پذیرفته شده از سوی عموم دارد. از این رو، وی به امر مطلق^۲ در اندیشه کانت پرداخته و آن را مبنای عمل خود قرار داده و بیان می‌دارد که «منظورم از اشاره به کانت این است که اصل حاکم بر اراده من باید همیشه جوری باشد که بتواند به اصل حاکم بر قوانین عام تبدیل شود. برای مثال سرقت یا قتل چنین نیست، چون متصور نیست سارق یا قاتلی آرزوی زیستن در چارچوب نظام حقوقی‌ای را داشته باشد که به دیگران حق دزدی از او یا قتل او را می‌دهد» (آرنست، ۱۳۹۹؛ ۱۲۴).

نقد روش شناسانه آرنست به فلسفه‌ی مدرن غرب

تاکنون مشخص شد که انسان آرمانی آرنست، انسان فعال و آزاد در جامعه، بدون وجود «اضطراهای اولیه» زندگی است. به باور وی آنچه از بشر هستنده‌ای سیاسی می‌سازد، توانش عمل است، با این توانش، امکان گرد هم آمدن با هم‌مسلمانان، عمل هماهنگ دست‌یابی به اهداف و تفکر به کارهایی فراهم می‌شود که اگر این هدیه یعنی توانش آغاز چیزی نو نبود - هرگز به ذهنش خطور نمی‌کرد^۳، چه رسد به اینکه بخشی از این هدیه خواسته قلبی‌اش شود. به لحاظ فلسفی، عمل عبارت است از پاسخ بشری به وضعیت زاده شدن (آرنست، ۱۳۹۶؛ ۱۸۱). در این رابطه مهم‌ترین مانع جهت رسیدن به عمل واقعی، زمانی است که مردمان تماس با هم‌نوعان و همچنین تماس با واقعیت پیرامونشان را از دست داده باشند، زیرا همراه با از دست دادن این تماس‌ها، انسان استعداد کسب تجربه و اندیشه را نیز از دست می‌دهد. به‌عنوان نمونه بهترین فرمان‌بر فرمانروای توتالیتار، یک نازی و یک کمونیست معتقد نیست، بلکه کسی

۱. آرنست در نقد آزادی لیبرال بیان می‌دارد که «این یکی پنداری آزادی با خودفرمانی در سیاست شاید خطرناک‌ترین و زیان‌آورترین پیامد این باشد که در فلسفه، آزادی را با اراده‌ی آزاد یکی پنداشتند» (آرنست، ۱۳۹۲؛ ۲۴۰).

۲. امر مطلق از دید کانت آن است که همواره باید طوری رفتار کرد که بتوان اراده کرد قاعده عمل ما یک قانون عام و کلی برای همه انسان‌ها است.

۳. وی در کتاب وضع بشر بیان می‌دارد «افراد بشر در مقام عمل کردن و سخن گفتن نشان می‌دهند که کیستند و هویت شخصی بی‌همتای خود را فعلاً به میان می‌دارند و از این قرار در جهان بشری نمود پیدا می‌کنند» (آرنست، ۱۴۰۰؛ ۲۷۳).

هست که برای او تفاوت میان واقعیت و افسانه (یعنی همان واقعیت تجربه) و تمایز میان راست و دروغ (یعنی همان معیارهای اندیشه)، دیگر وجود نداشته باشد (آرنت، ۱۴۰۰؛ ۳۲۷).

نقد آرنت به دوران مدرن آن است که در این دوران، این شک پدید آمده است که شاید ادراک آدمی واقعیت جهان بیرون را همچون شیء تغییر نکرده و تغییرناپذیر، «به‌طور عینی» دریافت نمی‌کند، این شک نه تنها با پیدایش مفهوم مدرن تاریخ سازگار بود بلکه به شدت به آن انگیزه بخشید... جالب اینکه هیچ داوری در برابر این ذهنی کردن (که تنها یکی از جنبه‌های روزافزون بیگانگی انسان از جهان در دوران مدرن است) نمی‌توان پایدار باشد (آرنت، ۱۳۹۲؛ ۷۵).

بر این اساس، ذهن‌گرایی و فرار از عینیات آسیب‌های فراوان اجتماعی در جهان واقعی در پی داشته است. به‌عنوان مثال ورود و بسط آن به حوزه سیاسی در دوره جدید، یک از مهم‌ترین آسیب‌ها و نقدهای وارد بر غرب مدرن است. به باور آرنت در این دوره نسل جدیدی از روشنفکران در «اتمسفر» نامعقول تبلیغات فراگیر رشد کرده و یاد گرفته‌اند که نیمی از سیاست، «خیال‌سازی» است و نیمه‌ی دیگرش، فن قبولاندن آن خیال‌ها به مردم، هنگامی که این روشن‌فکران با شرایط (بسیار جدی برای) به کارگیری «نظریه»‌هایشان روبرو می‌شوند به‌طور خودکار به سیاست «هویج و چماق»، روی می‌آورند و احتمالاً بزرگ‌ترین نوامیدی آن‌ها [مثلاً] در جنگ ویتنام این بوده که چرا مردم به این سیاست تن ندادند (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۱۵).

ورود انسان مدرن به یک تخیل ذهنی و فرار از واقعیت، تجربه و حواس، جهان مشترک و واقعی را از ما گرفته و به تدریج «افراد در اجتماع» و «جامعه متشکل از افراد» بی‌معنا شدند. چراکه «تعریف ما از خودمان به وجود خودمان بستگی داشت و ما با بودن در کنار دیگران می‌توانستیم وضعیت خودمان را در جهان مشخص و ثابت کنیم. با از بین رفتن جهان مشترک در عصر مدرنیته، هر شخصی به حال خودش رها شده است و دیگر هیچ معیار مشترکی برای داوری وجود ندارد. بدین ترتیب، انسان مدرن ایمانش را نسبت به حواس و عقلش از دست داده است و به یک تعبیر می‌توان گفت این «بیگانگی از جهان» نوعی «بیگانگی از خود» نیز به وجود آورد. ظهور حکومت‌های توتالیتر در قرن بیستم تا حدود زیادی با

از دست رفتن جهان مشترک ارتباط دارد. افراد منزوی از همدیگر و بی‌هویت به راحتی دستخوش ریاکاری می‌شوند (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۹۹).

حال مهم‌ترین نکته در عصر جدید که عملاً در برخی کشورها اتفاق افتاده و مشاهده شد، گرفتار شدن انسان و اجتماع دور از واقعیت و بی‌هویت در دام ایدئولوژی‌های توتالیتر است. این ایدئولوژی‌ها، اجازه استفاده از عینیات تجربی را برای انسان فراهم نکرده و در عوض آن‌ها را گرفتار یک بهشت دروغین هنجارمند می‌کند. آرنست با اشاره به یک مصداق عینی و تاریخی از حکومت‌های توتالیتر بیان می‌دارد که «تجربیات ما از مناسبات توتالیتری حاکی از آن است که برای حکومت مطلقه به‌طور کلی، هنگامی که کاملاً سوار بر کار است، تجربه واقعیت‌های علمی به مراتب خطرناک‌تر از کشش طبیعی انسان به آزادی است. این امر در همان زمان پس از جنگ جهانی اول در اقدامات استالین مشهود بود... درس مشابهی را می‌توان از درهم پاشیدن کامل و درعین حال عجیب ایدئولوژی نازی‌ها در آلمان پس از شکست در جنگ آموخت که برخلاف تصور متداول ربطی به «بی‌شخصیتی آلمانی» نداشت بلکه بیشتر محصول فروریختن نمایش گونه دنیای تخیلی بود» (آرنست، ۱۴۰۰؛ ۶۵).

این شکل دوری از حقیقت در دنیای مدرن ریشه در فاصله آن‌ها از حقایقی داشت که ارتباط خوبی بین ماده و فراماده برقرار می‌نمود. در این حالت است که انسان اساساً در وجود تمام مظاهر دنیوی تردید روا می‌دارد. در نظر آرنست، این رویکرد خود را در تمام وجوه زندگی انسان مدرن، از جمله کارکرد و کارویژه‌های دولت و نظام سیاسی، نشان داده است (Mendieta, 2008).

نقد اگزستانسیالیستی آرنست به فلسفه سیاسی مدرن

در ادامه نقد روش شناسانه آرنست به دوره مدرن، از جمله موضوعات مهمی که از سوی آرنست مورد انتقاد قرار گرفت گذار از فلسفه‌ی سیاسی کلاسیک به فلسفه سیاسی مدرن و نتایج حاصل از آن است. وی بر آن است تا با بررسی بنیادین این گذار، نتایج آن را در عرصه عمل نیز نشان دهد.

الف) تفکیک الهیات از طبیعت

از جمله موضوعاتی که در ابتدای دوره مدرن و در جهت تضعیف سنت سیاسی کلاسیک مورد توجه قرار گرفت، نقد اصول اعتقادی این دوران است. به عنوان مثال در این برهه با انکار برخی حقایق، پایه‌های نگهدارنده نظم عمومی و در نهایت خود نظم عمومی شکننده تر شد، چون نظم عمومی بستگی به اعتقاد مردم به بدهت آن «حقایق مشهور» داشت. وقتی ارکان این بدهت بارها پایی فروریخت، مردم به دشواری می‌توانستند باور خود به آن‌ها را حفظ کنند. در ادامه این رویه، در معرفت‌شناسی سیاسی نیز این رویکرد منجر به ایجاد دو گانه‌هایی شد که در گذشته وجود نداشتند، "دو گانه‌های جدید و متضادی همچون، ایمان در برابر عقل، کنش در برابر تئوری، زندگی فناپذیر در برابر حقیقت ابدی و غیره" (آرنت، ۱۳۹۲؛ ۵۵-۵۴). همین امر نیز به تدریج زمینه جدا کردن اندیشه سیاسی از الهیات، و با پافشاری بر اینکه حتی اگر خدا هم وجود نداشته باشد، قوانین مربوط به «حقوق طبیعی» پایه دولت را تشکیل می‌دهند، این جهانی شدن را به فرجام رساندند (همان؛ ۱۰۶).

علاوه بر پرداخت و توجه به حقوق طبیعی در این دوره، به دلیل مبنا قرار گرفتن علم مدرن و طبیعیات، اندیشه در خدمت ساختن قرار می‌گیرد و انسان فقط می‌تواند به آن چیزهایی علم پیدا کند که خودش ساخته است. بنابراین، سلطه بر طبیعت نیز اوج می‌گیرد. انسان ماقبل مدرن هرگز درصدد تسخیر طبیعت نبود. او فقط درصدد رسیدن به جاودانگی بود در حالی که انسان مدرن از آسمان به زمین فرود آمد تا طبیعت را به ابزار خواست‌های خود تبدیل کند (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۱۰۶-۱۰۵).

توجه و تأکید بر حقوق طبیعی انسان، در ظاهر می‌بایستی به برابری و همانندی حقوق طبیعی تمام انسان‌ها به عنوان مبنای فلسفه سیاسی جدید قرار می‌گرفت. برابری مدرن، موقعی توانست مَهر اثبات خود را بر پیکره جامعه حک کند که «رفتار جایگزین کنش شد، رفتار به معنای مجموعه قواعد و قوانین یا هنجارهای ثابتی است که جامعه از همه افراد متبوعه‌اش انتظار دارند که آن‌ها را رعایت کنند. در حالی که عمل عبارت است از فردیت، یعنی هر کسی

بر مبنای فردیت و تفاوت‌ها و تمایزاتش با دیگران وارد کنش می‌شود. بنابراین عصر مدرن به این معنا عصر سلطه رفتار بر کنش است (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۱۱۲).

در چنین جامعه‌ای تعداد زیادی از انسان‌های برابر و بدون غایت به صورت توده‌وار دورهم جمع می‌شوند. آرنت با اشاره به این نکته بیان می‌دارد که "در دوره مدرن که توده‌ها، از میان تکه‌پاره‌های یک جامعه شدیداً ذره‌ذره شده‌ای رشد یافته بودند که ساختار رقابت‌آمیز آن، همراه با تنهایی فردی، صرفاً از طریق عضویت در یک طبقه تعدیل می‌شود. ویژگی اصلی انسان توده‌ای، نه سنگدلی و نه واپس‌گرایی است، بلکه انزوا و نداشتن روابط اجتماعی بهنجار ویژگی اصلی این انسان را می‌سازد" (آرنت، ۱۴۰۰؛ ۵۹). این رویه به تدریج موجب شکل‌گیری یک انسان سیاسی شده که از "مهم‌ترین ویژگی‌های وی آن است که هیچ تصور منسجمی از نفع شخصی ندارد و چون این توده‌ها پایبند منافع شخصی نیستند به راحتی با تبلیغاتی ایدئولوژیک مجاب می‌شوند" (بردشا، ۱۳۸۰؛ ۸۴).

توتالیتراریسم؛ ایدئولوژی غالب

آرنت در کتاب *توتالیتراریسم* خود با اشاره به این موضوع، بیان می‌دارد «تنها کاری که فرمانروایی توتالیترا برای راهنمایی رفتار اتباع خود باید انجام دهد، آماده کردن یکایک آن‌ها برای ایفای نقش دژخیم یا قربانی است. وظیفه این آماده‌سازی دوسویه که در رژیم توتالیترا جانشین اصل عمل می‌گردد، بر عهده ایدئولوژی توتالیترا است.» (آرنت، ۱۴۰۰؛ ۳۱۶)

اما نکته‌ی مهم در این گونه تبلیغات ایدئولوژیک، بار دیگر به همان معرفت‌شناسی خاص دوره مدرن، یعنی عدم استفاده از تجربه بشری و در نظر داشتن واقعیت‌های عینی، بازمی‌گردد. آرنت معتقد است که توده‌های نوین «حتی واقعیت تجربه شخصی‌شان را باور ندارند. آن‌ها به چشم و گوش، بلکه تنها به تخیلاتشان اعتقاد دارند. تخیلاتی که در برابر هر چیزی که فی‌نفسه کلیت و سازگاری منطقی داشته باشد، تحت تأثیر قرار می‌گیرند. آنچه توده‌ها را مجاب می‌سازد، واقعیت‌ها و حتی واقعیت‌های اختراعی نیز نیست، بلکه سازگاری منطقی نظامی است که آن‌ها بخشی از آن را تشکیل می‌دهند» (همان؛ ۱۱۹).

در چنین حالتی انسان‌های سیاست‌زده مدرن به‌جای تأمل، همچون پیچ و مهره‌ای بوده و سیاسیون غیر مصلح وابسته به سرمایه‌داری در هر زمان به‌عنوان یک ابزار از آن‌ها استفاده نموده و اختیار آن‌ها را سلب می‌کنند. در چنین وضعیتی است که آرنست از یک سو، همچون هابز و بسیاری دیگر از فیلسوفان سیاسی بر ساختگی جامعه سیاسی را مورد توجه قرار می‌دهد و آنگاه، بر نقش انسان خلاق و آزاد در ساختن آن تأکید می‌کند. اما از دیگر سو، بر امکان تزلزل و شکنندگی آن به‌ویژه در دوره مدرن، هم از سوی توتالیتاریسم و هم از سوی سرمایه‌داری تصریح می‌کند (پدرام، ۱۳۸۸؛ ۷۰).

به دلیل غلبه‌ی چنین فلسفه سیاسی و اجتماعی است که در این دوره تمدنی شاهد ظهور انسان خودفریفته‌ای می‌شویم که نسبت خود را با مخاطبان و با جهان واقعی از دست می‌دهد، اما در نهایت جهان واقعی او را به دام می‌اندازد و این امکان برای او وجود ندارد که بتواند جسم و جانش را از آن جهان جدا کند (آرنست، ۱۳۹۶؛ ۴۳).

از این رو، به تدریج تعریف جدیدی از دولت شکل گرفته که با تعریف کلاسیک دولت (به معنای تمهید شرایط جهت تربیت انسانی، متفاوت است). یکی از مهم‌ترین شاخصه‌ها و در ادامه کارکردهای این دولت توجه به رشد فنون و پیشرفت در حوزه صنعت است. آرنست با تهدید خواندن این موضوع در کتاب‌های بحران‌های جمهوری و خشونت به‌گونه‌ای ویژه به آن پرداخته و بیان می‌دارد: «افزایش ظاهراً ایستادگی ناپذیر فنون و وسایل ماشینی، بسیار بیش از آن که خطری برای ایجاد بیکاری در میان طبقات اجتماع در برداشته باشد. هستی ملت‌ها و احتمالاً بشریت را تهدید می‌کند» (آرنست، ۱۳۹۸؛ ۳۴).

در نظر آرنست این‌گونه پیشرفت‌های ظاهری، موجب تخریب «قوه عمل بشری» می‌شود به‌گونه‌ای که می‌توان گفت هیچ توانایی در بشر این‌چنین با تأثیر از پیشرفت عصر مدرن صدمه ندیده است، چراکه پیشرفت به معنای رشد و روندی بی‌رحم است، روند بی‌امان بیش‌تر و بیش‌تر و بزرگ‌تر و بزرگ‌تر شدن چیزهایی که می‌خواهیم. پس هرچه جمعیت، دارایی و اموال کشوری بیش‌تر شود، نیاز آن کشور به قوه مجریه و قدرت معمول دستگاہ اجرایی و قدرت بی‌نام مدیران بیش‌تر می‌شود (آرنست، ۱۳۹۶؛ ۱۸۲).

نیاز به دولت گسترده بالطبع نیاز کشور به دیوان سالاری را نیز بیشتر می کند. دیوان سالاری به معنای حکومت نظام پیچیده اداری است که در آن هیچ انسانی، نه یک نفر، نه بهترین ها، نه چند نفر و نه اکثریت را نمی توان مسئول دانست، و به درستی می توان آن را حکومت هیچ کس نامید. اگر طبق سنت تفکر سیاسی، استبداد را حکومتی که پاسخگوی عملکرد خود نیست، بدانیم، حکومت هیچ کس، قطعاً استبدادی ترین نوع حکومت است؛ زیرا هیچ کس، پاسخ گوی اقدامات انجام شده نیست. این وضع، که در آن نمی توان مسئولیت را مشخص، و دشمن را تعیین کرد، یکی از علل بالقوه بحران های ناشی از قیام ها در سراسر جهان و ماهیت هرج و مرج طلبانه و سویه خطرناک آن ها برای خروج از نظارت و عنان گسیختگی است (همان؛ ۱۴۲-۱۴۱).

از دیگر بحران های فلسفه سیاسی مدرن، بحران تشدید خشونت در جامعه مدرن توده ای است. آرنست معتقد است که ساختار بوروکراتیک و اداری علی رغم کار آیی ظاهری در عمل موجب ایجاد خشونت از سوی برخی مردم کاملاً عادی می شود. چراکه فقدان وجود انسان با احساس جهت بحث و گفت و گو در روابط انسانی موجب رشد خشونت گرایی در جامعه می شود. آرنست با اشاره به خصلت بیولوژیک نظریه های انسانی در جامعه توده ای بیان می دارد که «هیچ چیز نمی تواند به لحاظ نظری خطرناک تر از سنت فکری ارگانیک در موضوعات سیاسی باشد که به تغییر قدرت و خشونت از منظر بیولوژیکی بینجامد. بنا بر درک امروزی از قدرت و خشونت [وجه اشتراک آن ها] زندگی و خلاقیت است و با تعبیر و تفسیر از آن ها، خشونت بر اساس آفرینندگی توجیه می شود. استعاره های ارگانیکی که کل مباحث فعلی، به خصوص شورش، از آن ها نشئت می گیرند... به ترویج خشونت می انجامند، مانند مفهوم «جامعه بیمار» که در آن تب، نشانه بیماری است- شورش هم نشانه ی بیماری است» (همان؛ ۱۷۴).

ج) آزادی غیر انسانی

نقد دیگر و مهم آرنست، به تعریف خاص از آزادی انسان در دوره مدرن برمی گردد. آرنست خود «آزادی را به عنوان مشارکت در کنش عمومی در میان هم تایان تعریف می کند؛

درحالی‌که این تعریف در تضاد کامل با تعریف آزادی به‌عنوان کنش آزاد در حوزه خصوصی، قرار دارد. آزادی اصیل از نظر وی عبارت است از دلیل اصلی زندگی انسان‌ها با یکدیگر در حوزه سیاسی، که بدون آن حیات سیاسی، بی‌معنا بود. علت وجودی سیاست آزادی است و حوزه‌ی تجربه‌اش عمل و کنش» (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۱۷۹).

وی معتقد است که آزادی واقعی در این دوره حاصل نشده و فلسفه سیاسی مدرن نتوانسته زمینه‌های رشد فردی انسان را فراهم آورد. آرنست در کتاب «هشت گفتار در اندیشه‌ی سیاسی» خود با نقد آزادی در فلسفه سیاسی مدرن بیان می‌دارد که «اگر به ریشه‌های اینکه آزادی درونی یا این نظریه که جایگاه مناسب آزادی آدمی، اقلیم درونی وجدان است، بازگردیم، خصلت غیر اصیل آن آشکارتر خواهد شد. گونه‌نمای منادیان آزادی درونی، انسان فردیت یافته مدرن نیست که می‌خواهد به امکانات درونی خود تحقق بخشد، رشد و تکامل بیابد، و به‌درستی از اینکه جامعه بر فردیت او چیره شود، هراس دارد به‌شدت بر «اهمیت نبوغ و اصالت» پافشاری می‌کند (آرنست: ۱۳۹۲؛ ۲۱۵-۲۱۴).

از این‌رو، فلسفه سیاست فعلی که صرفاً منادی آزادی خصوصی انسانی است از سوی آرنست مورد نقد قرار گرفته است. آرنست در باب آن بیان می‌دارد که «اگرچه دموکراسی لیبرال معاصر از تفکر افلاطون و حتی از تفکر روسو بسیار فاصله دارد- و نظریه سیاست به‌منزله سلطه هم‌چنان غالب است. آزادی به معنای تعقیب منافع خصوصی مصون از مداخله دولت فهمیده می‌شود-مصرف‌کننده بودن بیشتر اهمیت دارد تا شهروند بودن. وقتی حکومت سیاست به‌اصطلاح عمومی را بیان و اجرا می‌کند، بر اساس شیوه‌های پیش‌بینی کردن پوزیتویستی این کار را انجام می‌دهد» (تایشمن، ۱۳۷۹؛ ۲۸۳).

این‌گونه انسان‌های توده‌وار و غیر هدفمند در جامعه، قادر خواهند بود تا با سایر افراد جامعه به شکلی صحیح وارد گفت‌وگو و ارتباط شده و ملت و یا قوم اصیلی را شکل دهد. چراکه این افراد عزلت‌گزیده و سودمحور نخواهند توانست اهداف خود را با سایرین هماهنگ و هم‌راستا نمایند. در این حالت و هرگاه عقل سلیم بشری موفق نشود به مسائل سیاسی پاسخ دهد یا از تلاش برای یافتن پاسخ برای آن‌ها دست بکشد، با بحران روبرو می‌شود، زیرا چنین عقلی در حقیقت، فاقد نوعی «حس مشترک» است که با کمک آن و

حواس پنج گانه، با جهان واحد مشترک همساز شده و به کمک آن بتواند به جنب و جوش درآید. از این رو، می توان گفت که ناپدید شدن دریافت همگانی در جامعه کنونی، مطمئن ترین نشانه بحران حاضر است. در هر بحران، پاره ای از جهان، همچون امری مشترک برای همه، ویران می شود» (آرنت، ۱۳۹۲؛ ۹-۲۵۸). این گونه بحران ها علاوه بر سطوح فلسفی و نظری، بر سطوح انضمامی و عینی همچون ساختارها و نظام های سیاسی مدرن اثرگذار است. در ادامه به این موضوع اشاره خواهد شد.

نقدهای آرنت به نظام های سیاسی مدرن

از ابتدای مقاله تاکنون به نقدهای مبنایی آرنت به فلسفه سیاسی جدید اشاره شد. در ادامه پژوهش به مشکلات عینی دولت مدرن در اندیشه وی توجه می شود. همان گونه که «بن حیب» به عنوان مفسر آراء آرنت بیان می دارد، اولین نقد آرنت به مدرنیته آن است که این پروسه گرفتار تناقضات عینی زیادی بوده (Benhabib, 1996, p. 124)، که هنوز هم بعد از چند قرن قادر به حل آن ها نبوده است.

ضعف حکومت نمایندگی

تناقضات مدرنیته به طور عام و دولت جدید برآمده از آن به شکل خاص، خود را در وجوه مختلف سیاسی و اجتماعی نشان داد. یکی از این وجوه حکومت نمایندگی است. از نظر آرنت امروز «حکومت نمایندگی، دچار بحران شده است، اول به سبب آنکه، با گذشت زمان، همه نهادهایی که مشارکت واقعی شهروندان را فراهم می کردند، از دست رفته اند، و دلیل دیگر اینکه حکومت نمایندگی به بیماری که نظام حزبی از آن رنج می برد، آلوده شد؛ بیماری دیوان سالاری و نظام دو حزبی و این حکومت هیچ کسی را نمایندگی نمی کند؛ مگر ماشین های حزبی را» (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۹۵).

این مسئله بیشتر در تحلیل های وی از سیاست آمریکا و در کتاب «انقلاب» آرنت دیده می شود. وی در این پژوهش بررسی می کند که چگونه ظهور نظام نمایندگی باعث دگرگونی حوزه عمومی و تبدیل عمل خودانگیخته و مجادله ای به رأی دادن و تصمیم گیری

قضایی شده است. ازدست‌رفتن روح انقلابی سبب روزمرگی منافع و رفاه عمومی می‌شود. بازیگران به مشتریانی تبدیل می‌شوند که دائماً به شکلی کمابیش مؤثر در پی معجزات ساختن الیگارش‌های موجود و تحقق منافع خود هستند. به‌زعم آرنت، نتیجه کلی نظام نمایندگی عملاً ریشه‌کن شدن فضای عمومی برای عمل مجادله‌ای و هدایت انرژی‌های سیاسی یا عمومی به سمت تعقیب اهداف اجتماعی یا خصوصی است. نتیجه، به وجود آمدن گروهی از شهروندان سیاست‌زدایی شده و منفعل است (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۲۴۴).

آرنت بر آن است که شهروند با وجود بهره‌بردن از حقوق فردی و داشتن امنیت لازم در مقابل تهدید هرگونه اتوریته خودسرانه امکان تمرین کامل قابلیت‌های سیاسی خود را نمی‌یابد. با این دید علی‌رغم برتری انقلاب آمریکا نسبت به انقلاب فرانسه، وی معتقد است انقلاب آمریکا قادر به استمرار پیروزی‌های خود نیست. وی فقدان امکان استمرار پیروزی انقلاب آمریکا را ناشی از فراهم نیامدن نهادی دیرپا به‌عنوان منزلگاه روح انقلابی آن می‌داند. او به وجود آمدن کیفیت‌هایی چون جامعه سیاسی و قانون اساسی را انکار نکرده و معتقد است با وجود نهادهایی برای شکل‌گیری دیدگاه‌های عمومی، از طریق این کیفیت‌ها که تنها ابزاری بودند، فضایی برای ایجاد جمهوریت خلق نشد (Goldoni, 2012).

نمایندگی و حق رأی همراه با ایجاد فضایی نبود که در آن مردم بتوانند، درگیر ابراز نظر، مباحثه و تصمیم‌گیری شوند. نتیجه بحث آرنت آن است که «شیوه نمایندگی، روح انقلاب را جابه‌جا کرده و مردم همچنان در اشتغالات روزمره به خواب رفتند. به دلیل نبود فضاهای عمومی که مردم در سطح وسیع در آن داخل شوند، آمریکا یک گروه نخبه جدید و انتخابی را جایگزین «نخبگان پیش‌مدرن مبتنی بر تبار و ثروت» کرد و سیاست‌مداران حرفه‌ای را جایگزین مشارکت شهروندی کرد، و بدین‌وسیله این امر، «فاتواری روشن و فقدان آشکار علاقه بخش وسیعی از جمعیت را در امر سیاسی» ایجاد کرد (پدرام، ۱۳۸۸؛ ۶۷).

ضعف نظام حزبی

در ادامه نقد آرنت به‌نظام نمایندگی، وی در کتاب «انقلاب» خود به ریشه ضعف احزاب مدرن اشاره نموده و بیان می‌دارد که انقلاب‌هایی همچون آمریکا در ابتدا به دنبال این

رویکرد سیاسی نبوده و این مشکلات به تدریج گریبان گیر آنها شد. وی در توضیح و نقد سه انقلاب فرانسه، روسیه و آمریکا بیان می‌دارد که در آمریکای بعد از انقلاب، علی‌رغم میل بنیان‌گذاران «ماهیت نظام حزبی ایجاب می‌کرد که ضابطه حکومت مردم به دست نخبگان برخاسته از میان مردم» جانشین ضابطه «حکومت مردم به دست مردم» بشود (آرنت، ۱۳۹۷؛ ۳۹۸).

در نظر وی این امر ریشه در انقلاب فرانسه و روسو داشت، چراکه در آنجا نیز علی‌رغم استفاده از نظریه تفکیک قوای مونتسکیو، «اراده کلی» روسو به سبب آنکه جانشین اراده سلطان مطلق شده بود، نزد احزاب و فرقه‌ها در انقلاب فرانسه به صورت اصل متعارفی درآمد (همان؛ ۲۳۲).

این اراده کلی مانع تفکیک سیاسی و توزیع قدرت بین عموم می‌شد. آرنت معتقد است که لنین نیز در شوروی دست به چنین اشتباهی زد. وی متناسب با اهداف مارکسیستی خود خیال می‌کرد که رهایی تنگدستان به دست احزاب امکان‌پذیر است و بدین سبب نهاد جدید آزادی یعنی شوراها را فدای حزب کرد. اما استدلال و انگیزه‌اش در این کار منطبق با همان سنتی بود که به نامرادی غم‌انگیز انقلاب فرانسه انجامید. این مبحث نشان می‌دهد که در اندیشه آرنت اصل نهاد حزب به دلیل رویکرد نخبه‌گرایانه و غیرعمومی آن، نهاد مناسبی برای اقامه سیاست اصیل نیست.

نسبت مستقیم دیوان‌سالاری و خشونت
یکی دیگر از مشکلات عینی و ساختاری غرب مدرن، شکل‌گیری دیوان‌سالاری غیر منعطف در آن است. اولین نکته مهم در باب دیوان‌سالاری تغییر ماهیت دولت جدید است. آرنت با اشاره به این تغییر ماهیتی بیان می‌دارد که «تغییر صورت دولت به دستگاه اداری و تبدیل دموکراسی به دیوانسالاری که به کاهش مصیبت‌بار زمینه اختیار مردم همراه بوده است، در عصر جدید سابقه‌ای دراز و پیچیده دارد. ظهور دیوان‌سالاری حزبی در یک‌صد سال اخیر بر شتاب این فرآیند به مراتب افزوده است. هفتادسال پیش پاره‌تو نوشت: در کشورهای

به اصطلاح آزاد و دموکراتیک، آزادی، که منظور من از آن قدرت عمل است، برای همه به استثنای جنایتکاران، هر روز کمتر می‌شود» (آرنت، ۱۳۹۸؛ ۱۲۰).

این نظام پیچیده در باب انسانیت انسان و «وجود» انسانی نیز تقیدی برای خود در نظر نمی‌گیرد. از این رو، به تدریج «فن و بروکراسی» در برابر «انسان» قرار گرفته و به دلیل عدم فهم و ارتباط دیوان‌سالاری با وجود انسانی، شاهد شکل‌گیری خشونت‌های طاقت‌فرسا در جوامع غربی هستیم. آرنت در کتاب «خشونت» با اشاره به این موضوع بیان می‌دارد «هرچه زندگی اجتماعی بیشتر صورت دیوان‌سالاری به خود بگیرد، جاذبه خشونت قوی‌تر خواهد بود. در یک دیوان‌سالاری تکامل‌یافته هیچ‌کس باقی نمی‌ماند که بتوان با او وارد بحث شد، شکایت‌ها را به او تسلیم کرد و وی را زیر فشار قدرت قرارداد. دیوان‌سالاری شکلی از حکومت است که در آن همه از آزادی سیاسی و قدرت عمل محروم‌اند؛ زیرا حکومتی که در آن هیچ‌کس حاکم نباشد به معنای فقدان حکومت نیست و آنجا که همه متساویاً فاقد قدرت باشند نظامی جابر پدید می‌آید بدون وجود یک جبار» (آرنت، ۱۳۹۸؛ ۱۱۹).

همین فشار جبارانه ساختاری موجب گردید تا بسیاری از مردم و گروه‌های اجتماعی علیه این وضعیت دست به شورش زده و برای رهایی خود تلاش کنند. به‌عنوان مثال، با پژوهش‌های صورت گرفته می‌توان گفت که «قیام‌های دانشجویی در سراسر جهان مدرن همگی ریشه در مبارزه علیه استبداد دیوان‌سالارانه دارد. چراکه از جمله نتایج این دیوان‌سالاری تبدیل حکومت به قوه مجریه، جمهوری به دیوان‌سالاری و تقلیل عرصه عمومی زندگی است که سابقه‌ای پیچیده و طولانی در دوره مدرن دارد» (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۱۸۱).

دولت مدرن و عدم تفکیک سیاست از سایر وجوه انسانی

با بررسی متون مهم آرنت مشخص می‌شود که مهم‌ترین نقد فلسفی وی به دولت مدرن، موضوع عدم تفکیک حوزه‌های مختلف اجتماعی از یکدیگر است. از نظر وی در جهان مدرن، حوزه‌های اجتماعی و سیاسی از همدیگر متمایز نیستند... کارکردی شدن [سیاست] تصور هرگونه شکاف جدی بین این دو قلمرو و حوزه را غیرممکن می‌کند، و این موضوع یک نظریه یا ایدئولوژی نیست؛ زیرا با ورود جامعه یعنی ورود منزل یا فعالیت‌های اقتصادی

به حوزه عمومی، خانه‌داری و همه مسائلی که سابقاً به حوزه خصوصی خانواده تعلق داشتند، به دل‌بستگی «جمعی» تبدیل شده‌اند. در جهان مدرن این دو حوزه دائماً شبیه به موج‌هایی در نهر خروشان فرآیند زندگی در یکدیگر فرو می‌روند (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۲۰۵).

آرنت معتقد است که این حالت فریبندگی به دلیل غلبه ساختار دیوان‌سالارانه مدرن و بعد از انقلاب‌های به‌ظاهر موفق همچون آمریکا شکل گرفت. وی با اشاره به دیوان‌سالاری مدرن این‌گونه تحلیل می‌کند که این ساختار، خودفریبی را نسبتاً آسان کرد. هیچ‌کدام از برج‌عاج‌های محققان در آماده‌سازی اذهان، برای نادیده گرفتن واقعیت‌های زندگی آن‌قدر موفق نبوده، که اتاق‌های فکر حلالان مسائل و مشاوران رئیس‌جمهوری در کاخ سفید موفق بوده‌اند (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۴۲).

از آنجا که وی آثار این تحولات را در زندگی عموم مردم می‌بیند به‌عنوان یکی از آسیب‌های اجتماعی در کشورهای مدرن به این مسئله اشاره و بر آن است که «امر اجتماعی که حکایت از دغدغه‌های خصوصی انسان داشته و با قلمرو خانوار و اقتصاد نسبت دارد، چنان برآمده و دامن گسترده که بر سیاست سایه افکنده است. به گفته او در دوره مدرن فرآیندهای اقتصادی که تا آن زمان در قلمرو سایه خداوند محدود بود، خود را رها می‌کنند و به‌صورت امر عمومی درمی‌آیند» (پدرام، ۱۳۸۸؛ ۶۳).

آرنت با بسط این موضوع به فضای بین‌الملل معتقد است که همین رویکرد منجر به غلبه اقتصاد بر سیاست داخلی و جهانی و درنهایت شکل‌گیری امپریالیسم اقتصادی در میدان جهانی شده است. اوج این مسئله را زمانی بهتر متوجه می‌شویم که سیاست بین‌الملل در اختیار کشورهای امپریالیستی قرار گرفته است.

«رشد عظیم ظرفیت صنعتی و اقتصادی باعث تضعیف مداوم عوامل صرفاً سیاسی شد، درحالی که در همان زمان نیروهای اقتصادی در بازی قدرت بین‌الملل مسلط شدند» (Arent, 1987, p. 83). همین امر موجب شد تا فضای عمومی، و به‌تبع آن رشد سیاسی انسان، از مسیر اصلی خود خارج شده و در اختیار اقتصاد قرار گیرد. به نظر آرنت، این تعادل نامناسب «نتیجه اجتناب‌ناپذیر قوانین اسرارآمیز اقتصادی بوده است، اما به‌شدت به نهادهای سیاسی و حتی

بیشتر به مؤسسات پلیسی که مانع استفاده رقبا از اسلحه می‌شدند، متکی بود» (Arent, 1982, p. 17).

این مسئله زمانی به اوج رسید که ساختار غیر منعطف دولت-ملت برآمده از مدرنیته، به‌عنوان الگوی کشورهای دیگر قرار گرفت. در این نظام جدید و در سطح داخل و خارج یک تقسیم‌کار سه‌گانه بین کاپیتالیسم به‌عنوان یک سیستم اقتصادی، بورژوازی به‌عنوان یک طبقه اجتماعی و درنهایت دولت-ملت‌ها به‌عنوان ساختارهای سیاسی به حفظ و تقویت این چرخه کمک کردند. تقسیمی که به‌شدت از سوی آرنست موردنقد قرار می‌گیرد، چراکه در این تقسیم‌بندی سیاست و غایت آن، یعنی انسان و گفت‌وگوی آزاد وی با سایرین، فراموش شد.

گونه‌های مختلف دولت غیرانسانی در اندیشه آرنست؛ لیبرال، رفاهی، نازی

مبانی نظری و مؤلفه‌های سیاسی ذکرشده در باب دولت مدرن، همگی مقدمه خوبی است برای فهم نظام سیاسی مدرن در اندیشه آرنست. بررسی نظام‌های سیاسی مدرنی همچون لیبرالیسم، نازیسم و... نشان می‌دهد که در دستگاه فکری آرنست، نقدهای جدی به‌تمامی این نظام‌ها وارد است. چراکه هر یک از آن‌ها با اندک تفاوتی برگرفته از مؤلفه‌های مدرنیته بوده و در عمل سیاست‌رهایی‌بخش انسان را فراموش می‌کنند. به‌عنوان مثال، آرنست در نقد نظام نازی در کتاب *خشونت خود بیان می‌دارد که «اخیراً نوعی جدید و عجیب از ناسیونالیسم پدید آمده است که با اینکه معمولاً گرایش به راست تلقی می‌گردد، اما به‌احتمال قوی‌تر نشانه رنجش و خشمی جهانی است در مقابل وسعت و کلانی دائم‌التزاید. درگذشته، احساسات ملی سبب می‌شد که ملت به‌طور مجموع، کانون عواطف سیاسی گروه‌های گوناگون قومی قرار بگیرد و از این راه وحدتی میان گروه‌های مذکور ایجاد گردد، اما اکنون می‌بینیم چگونه قسمی از ناسیونالیسم قومی، کهن‌ترین و استوارترین دولت‌های ملی را با خطر تجزیه مواجه ساخته است» (آرنست، ۱۳۹۸؛ ۶۳).*

نقد آرنست به‌نظام نازی به این دلیل عمده بازمی‌گشت که شهروندان و حقوق آن‌ها در نظر گرفته نمی‌شد. بسط این نکته ریشه‌ای در سایر نظام‌های سیاسی موجب می‌شود تا این

نقد به آن‌ها نیز وارد آید. به‌عنوان مثال، «تحلیل آرنت از جوامع لیبرال-دموکراتیک معاصر این است که این جوامع به دلیل عدم مسئولیت‌پذیری شهروندان، به تباهی اخلاقی نازی شباهت دارند. این دیدگاه، در چارچوب نگاه به انسان قابل فهم است. آرنت وجود انسان را دارای سه بُعد «کار»، «عمل» و «زحمت» می‌داند که وجه عمل، بُعد انسانی وجود انسان است و به رابطه انسان با انسان مربوط می‌شود. بخش عمده‌ای از این بُعد را سیاست در برمی‌گیرد و اساساً همین بُعد از وجود انسان است که او را موجودی سیاسی می‌سازد» (آرنت، ۱۳۹۰؛ ۴۳-۴۴).

وی معتقد است نظام‌های مدرن اگر با حفظ اصول خود، دست به اصلاحات در لایه‌های رویین خود بزنند بازهم نمی‌توانند سیاست واقعی را از اسارت نیازهای اولیه‌ی اقتصادی نجات دهند. از این رو حتی نظام‌های رفاهی مدرن نیز راه کار مناسبی برای اصلاح وضع موجود ندارند. در این حالت و «هنگامی که سیاست خود به صورت دستگاهی برای پیگیری خوش‌بختی مادی تبدیل شود، بیگانگی انسان از هستی خود، به تمامیت می‌رسد، به همین دلیل او با «سیاست‌های رفاهی» از در مخالفت درمی‌آید و معتقد است که هیچ چیزی نابخردانه‌تر از تلاش برای آزاد کردن انسان از فقر با استفاده از وسایل سیاسی نیست» (پدرام، ۱۳۸۸؛ ۴-۷۳). از این رو، وی در تلاش است تا تغییرات رویکردی بنیادینی را در اصل دموکراسی ارائه نموده که در نقد بعدی آرنت به این مهم اشاره می‌شود.

نقد آرنت به قرارداد اجتماعی و دموکراسی مطالعات فربنی

بررسی اندیشه‌های آرنت نشان می‌دهد که وی بر آن است تا روندهای جاری سیاست را مورد بازبینی قرار داده و تعریفی جایگزین از آن‌ها ارائه نماید. در این راستا، وی معتقد است که واژه سیاست در همه زبان‌های اروپایی از سازمان به‌طور تاریخی منحصر به فرد «دولت‌شهر» یونانی مشتق شده است. از این رو، صحبت کردن درباره سیاست و ذاتی‌ترین اصولش بی‌آنکه تجربه‌های یونان و روم باستان را دستکم تا حدودی طرح کنند، دشوار و حتی گمراه‌کننده است، تنها به این دلیل که انسان‌ها هرگز نه پیش و نه پس از آن، این چنین سیاست را ارج نهاده‌اند و به سپهر آن چنین منزلت نهاده‌اند (آرنت، ۱۳۹۲؛ ۲۲۶).

اما در دوره‌ی جدید سیاست در معنایی مضیق، بسیار محدود و با اهدافی کوتاه‌مدت تعریف شد. ریشه‌شناسی این موضوع نشان می‌دهد که در دوره مدرن سیاست به امری قراردادی تبدیل شد. و از قرن هفدهم به بعد سه نوع قرارداد اجتماعی در جهت شکل‌گیری دولت شناسایی شد. نوع اول به عهدنامه انجیل اشاره داشت و به عهد میان امت (مردم به‌مثابه یک کل) و خداوندگارشان که به‌موجب آن، مردم مطیع قانونی بودند که ذات لایزال الهی بر آن‌ها مقرر کرده بود [تئوکراسی]... نوع دوم نوع هابزی است. طبق آن هرکسی درازای تضمین امنیتش از همه حقوق و قدرت خودش می‌گذرد و با صاحبان قدرت در حکومت سکولار قرارداد می‌بندد. من این نوع را، الگوی قرارداد اجتماعی می‌نامم. سوم قرارداد اجتماعی اولیه لاک است که نه به تأسیس حکومت بلکه به ایجاد جامعه منتهی شد. جامعه به معنای لاتین «سوسی‌تاس»^۱ یعنی «اتحاد و پیوند» میان همه افراد عضو که بعداً این که متقابلاً به یکدیگر پیوستند، دولتی برای خود ایجاد می‌کنند. من این نوع را الگوی افقی قرارداد اجتماعی می‌نامم. با این قرارداد، قدرت هرکدام از افراد عضو محدود، اما قدرت جامعه دست‌نخورده نگه‌داشته می‌شود، و جامعه بر اساس قرارداد بنیادی و آشکار میان اعضای مستقل، حکومت را تأسیس می‌کند (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۹۱).

تجربه این سه نوع قرارداد و درنهایت تأسیس دولت‌های مدرن و مستقل نشان داد که این حکومت‌ها، دچار چالش‌های زیادی در سطح داخل با مردم خود و در سطح بین‌الملل با دولت‌های دیگر شد، چالش‌هایی که درنهایت به جنگ‌های بین‌المللی ختم شد. اما به تدریج فهم این واقعیت که جنگ دیگر چاره کار نیست، خود گواه آن است که باید در پی مفهومی جدید از دولت باشیم. مطمئناً این مفهوم جدید از دولت در نتیجه تأسیس یک دادگاه بین‌المللی جدید با کارایی بهتر نسبت به دادگاه لاهه و با شکل‌گیری یک اتحاد بین‌المللی نیست؛ چراکه همان کشمکش‌ها میان دولت‌های مستقل و یا به‌ظاهر مستقل - خاصه کشمکش‌هایی در سطح گفتمان که مطمئناً از آنچه معمولاً فکر می‌شود مهم‌تر هستند - ممکن

1. societas

است دوباره به وجود آید... نظامی که مزیتش این است که قدرت عمودی از بالا به پایین یا برعکس نیست؛ بلکه به صورت افقی حرکت می کند (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۲۱۶).

در ادامه و به عنوان مفهوم نزدیک به قرارداد، دموکراسی یکی دیگر از مفاهیم مدرنی است که از سوی آرنت مورد نقد قرار گرفته و در باب آن بیان می دارد «در دنیای مدرن، دموکراسی ظاهراً فقط در جاهایی کارایی دارد که ارگان‌هایی موضعی برای امر خودگردانی وجود دارد. این ارگان‌ها- مثل نظام کانتونی در کشور سوئیس، یا مورد تاون هال میتینگ در آمریکا و ارگان‌های مشابهی در کشورهای اسکاندیناوی و انگلستان در اصل با نظام شورایی تشابه بسیار دارند» (آرنت، ۱۴۰۰؛ ۸۳).

از این رو، وی با نقد حکومت‌های مدعی دموکراسی مدرن بر آن است که دموکراسی و توجه به نظر مردم را نمی توان در یک نوع نظام خاص جای داد، و تصور اینکه حکمرانی اکثریت فقط در دموکراسی ممکن است یک توهم جالب است. شاه که فقط یک فرد واحد است به مراتب بیشتر از هر شکل دیگری از حکومت به حمایت عمومی نیاز دارد (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۱۴۴).

جایگزین دولت مدرن در اندیشه هانا آرنت

آرنت نیز همچون سایر فیلسوفان اگزیستانس رسالت اصلی خود را نقد دوره مدرن و نهادهای برآمده از آن می داند، باین حال بررسی اندیشه سیاسی آرنت روشن می سازد که «وی نه فردی «ساختار زدا است» که اضمحلال تفکر ادراکی را بخواهد و نه «خردگرایی سیاسی» است که در پی ایجاد عقایدی نظام مند باشد که تجربه خود را به سختی با آن هماهنگ می کند. آرنت بر اهمیت تجربه [بشری] به عنوان آنچه انسان عملاً واقعاً با آن زندگی می کند، و درست با همان اهمیت، آنچه عملاً به آن می اندیشد، تأکید دارد» (هنسن، ۱۳۵۸؛ ۱۴۱).

همین رویکرد زیست-جهان‌گونه‌ی آرنت موجب شد تا وی نگاهی متفاوت به سیاست و مفاهیم مرتبط با آن داشته باشد.

تفکر و تعهد شورایی: جایگزین دموکراسی

تا اینجای پژوهش مشخص شد که آرنت به دنبال تعریف جدیدی از سیاست است که در آن انسان‌ها با یکدیگر تعامل و ارتباط بیشتری دارند. از این رو، وی بر آن است تا از طریق خصوصیات صوری ارتباطی (یا پراکسیس)، ساختارهای کلی روابط بین‌الذهانی تعریف نا شده را استخراج نماید. این ساختارها شرایط وضعیت طبیعی را برای وجود بشری، در واقع برای وجود شایسته‌ی موجودات بشری، تعیین می‌کنند. با وجود این، حوزه پراکسیس به دلیل قوه نوآوری‌اش شدیداً بی‌ثبات است و به محافظت نیاز دارد. در جوامعی که در حول یک دولت سازمان‌یافته‌اند، محافظت از حوزه پراکسیس به عهده نهادهای سیاسی گذاشته شده است. این نهادها از قدرتی تغذیه می‌کنند که از عمل بین‌الذهانی تعریف نا شده سرچشمه می‌گیرد و آنجا باید به نوبه خود از ساختارهای آسیب‌پذیر بین‌الذهانی در برابر انحرافات و کژو کوژیها محافظت بکنند و گرنه خودشان دچار زوال خواهند شد (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۱۹۹). از این رو، می‌توان گفت که سیاست یک نوع آموزش همگانی جهت رشد فهم انسانی و کمک به رفع از خود بیگانگی انسان از جهان ظواهر است و از این رو «بازاندیشی درباره اصول آموزش و تربیت باید این روند بیگانگی از جهان را در نظر داشته باشد» (آرنت، ۱۳۹۲، ص ۲۸۱-۹-3، 2000، Villa).

با این مقدمه انسان شناسانه، آرنت به دنبال بررسی مصادیق مهم سیاست عملی و عینی است. از این رو انقلاب‌هایی همچون آمریکا (۱۷۸۳-۱۷۷۵) برای وی اهمیت می‌یابد. چرا که در اندیشه وی «انقلاب آمریکا انقلابی نبود که ناگهان در گرفته باشد بلکه به دست مردانی به وجود آمد که به رأی یکدیگر احترام می‌گذاشتند و باهم پیمان بسته بودند. بنیاد کار با قدرت به هم پیوسته جمع نهاده شد نه به نیروی فردی یک معمار» (آرنت، ۱۳۹۷؛ ۳۰۹).

با چنین رویکردی است که آرنت از فردگرایی لیبرال فاصله می‌گیرد. چرا که معتقد است قدرت لیبرال از جمع نیروهای فردی حاصل می‌آید. نیرویی که حاصل قرارداد اجتماعی و نه عهد و پیمان متقابل است. در نظر آرنت «قدرت وقتی تولید می‌شود که افراد گرد هم جمع می‌شوند و به عمل هماهنگ اقدام می‌کنند و به محض این که پراکنده می‌شوند قدرت نیز از

میان می‌رود. نیرویی که آن‌ها را به یکدیگر پیوند می‌دهد... نیروی پیمان متقابل است...»
(انصاری، ۱۳۷۹؛ ۲۱۵)

این پیمان، انسان را وادار به گفت‌وگو با دیگر اعضای جامعه می‌کند. این گفت‌وگوی متعهدانه در فضایی باز و آزاد و به‌دوراز سیاست مدرن و نهادهای آن انجام می‌گیرد. از این رو، وی به شکلی عملیاتی و قابل فهم به توضیح شکل ایده آل نظام سیاسی مدنظر خود می‌پردازد. وی «توجه ما را از اهتمام‌های راهبردی یا ابزاری به بُعد اجرایی سیاست برمی‌گرداند. دقیقاً به همان‌سان که هنرمندان اجراگر به شنونده یا بیننده یا خواننده نیازمندند، انسان‌ها نیز نیازمند فضایی عمومی‌اند که در آن فعل کنند- تا هنرمندی‌شان را در برابر دیگران آشکار کنند. قدرت سیاسی نیز به نوبه خود چیزی نیست که صاحب آن شویم تا خودمان را به دیگران تحمیل کنیم، بلکه اتفاقی آرائی است که از راه روابط عرضی قوام می‌یابد و نه روابط طولی. وی در مناسبات نهادی از نظامی شورایی دفاع می‌کند که سیاست بدان وسیله در حول انجمن‌های دوستانه و مشارکتی متمرکز می‌شوند. آنچه دوتوکویل سنت آمریکایی انجمن‌های خودخواسته نامید. آرنت به «دولت شهر» یونان قدیم و نیز به رومیان می‌نگرد که نیاز به تأسیس مکانی را فهمیدند که در آنجا ابتکارهای انسانی امکان تحقق داشت» (تایشمن، ۱۳۷۹؛ ۷۸).

آرنت بر آن است که در دوره جدید و از انقلاب‌های قرن هجدهم تاکنون، هر تحول و آشوب بزرگی در واقع سبب فراهم شدن مقدمات یک‌شکل کاملاً جدید از حکومت شده که مستقل از همه‌ی نظریه‌های انقلابی پیشینش و مستقیماً برآمده از روند انقلاب بوده است. یعنی از تجربه‌ی حاصل از اعمال و خواست بازیگران حاضر در میدان بوده است که خواهان مشارکت و تحول فعالیت‌های همگانی بوده‌اند. این شکل جدید حکومت، نظام شورایی است که هر زمان و مکانی، با اقدامات دیوان‌سالاری دولت-ملت یا دستگاه‌های حزبی نابودشده و از بین رفته است... نظام شورا از تجربه واقعی عمل سیاسی سرچشمه گرفته است (آرنت، ۱۳۹۶؛ ۲۱۷).

برخی بر این باورند که نظام شورایی در عمل کاربرد چندانی ندارد. چراکه در عمل این نظام حزبی مدرن بوده که در آن نمایندگان مردم حضور داشته و امور عموم جامعه را به پیش

می‌برند. اما در اندیشه آرنست، نظام حزبی فعلی مشکلات بنیادین دارد، به طوری که نمی‌توان این ساختار را نماینده عموم مردم و خواسته‌های آن‌ها دانست. آرنست در جهت تبیین این مشکلات به مقایسه نظام حزبی و شورایی پرداخته و بیان می‌دارد «این دو نظام در بسیاری نکات در تضاد شدید با یکدیگر قرار دارند. به‌عنوان مثال افراد منتخب از طریق شورا از طرف عموم و به شکلی مستقیم انتخاب می‌شوند. در حالی که احزاب در سیستم حزبی، کاندیداها را از بالا به انتخاب‌کنندگان پیشنهاد می‌کنند، حال چه ایشان را در گزینش نامزدها مخیر گرداند و چه آنان را به قبول فهرستی از نامزدها وادار کند. بسته به نوع نظام، نوع انتخاب نماینده نیز فرق می‌کند. تعیین نامزدهایی که از سوی حزب برگزیده می‌شوند، بستگی به برنامه یا ایدئولوژی حزبی دارد و صلاحیت ایشان برحسب آن سنجیده می‌شود. در صورتی که در مورد نامزدهای انتخاباتی در سیستم شورایی، فقط این امر مطرح است که شخص نماینده، امانت، شجاعت و قدرت قضاوتش آن اندازه ایمان‌آفرین باشد که بتوان نمایندگی خود را در تمام امور سیاسی به او واگذار کرد. از این رو فرد انتخاب‌شده، هیچ بندی بر دست و پای خود ندارد، به جز این تعهد که شایسته اعتمادی باشد که به او شده است. افتخار چنین فردی در آن است که از سوی هم‌پایگان خود مثلاً «از جانب کارگران و نه از طریق یک حکومت» یا یک دستگاه حزبی منصوب شده است» (آرنست، ۱۴۰۰؛ ۷۷).

نکته مهم آنکه در اندیشه آرنست نظام حزبی مدرن با قدرت دیوان‌سالارانه و اقتصادی خود در برابر شوراها و حضور مستقیم و آگاهانه مردم در امر سیاسی مقابله می‌کند (Canovan, 1992). وی در کتاب «انقلاب مجارستان» با تشریح این مسئله بیان می‌دارد: «شوراها تا به امروز یگانه بدیل در مقابل سیستم حزبی، یعنی تنها بدیل برای یک حکومت دموکراسی در عصر جدید، بوده‌اند. شوراها ضد پارلمان نیستند بلکه عرضه‌کننده نوعی دیگر از نمایندگی ملت‌اند. شوراها تنها برحسب ماهیت ضد حزب، یعنی علیه آن گونه از نمایندگی ملت هستند که برحسب منافع طبقاتی تعیین می‌شود در حالی که از لحاظ تاریخی منشأ و مبدأ سیستم حزبی پارلمان است. شوراها فقط و فقط از راه عمل یکپارچه و از طریق خواست‌های خودجوش و خودانگیخته ملت به وجود می‌آیند... در هر جا که شوراها به وجود آمدند، مجموعه

دیوان سالاری حزبی از راست تا چپ در نهایت خصومت به مقابله با آن‌ها پرداخت» (آرنت، ۱۴۰۰؛ ۷۶).

چراکه برخلاف نظام حزبی، شوراها بسیار عمومی‌تر عمل می‌کنند. فضایی که پُر از افراد هم‌تراز و هم‌شأن، پُر از انسان‌هایی که مبادله افکارشان (حالت بین‌الذهانی‌شان) نوعی جامعه یا باهماد متکثر پلورالیستی را به وجود می‌آورد. فضای عمومی، «فضایی» است که فعالیت تکراری «زحمتکشان» و هدفمندی انفرادی «کارگر» [یا همان «انسان متفکر»] بدان راهی نمی‌یابد (بردشا، ۱۳۸۰؛ ۹۶).

چنین کنش‌هایی در یک نظام سیاسی تجسم پیدا می‌کند. نظامی که مبنای آن اندیشه شورا (و نه دموکراسی) است. از این رو می‌توان گفت، توصیف واقعی اندیشه‌های آرنت «جمهوری‌خواهی» است. البته جمهوری‌خواهی در مفهوم قرن هجدهمی‌اش نه در مفهوم آمریکایی‌اش. «جمهوری‌خواهی در قرن هجدهم عبارت بود از حمایت شدید از آزادی عمومی. آرنت از این لحاظ شبیه به نویسندگان هم‌چون دو تو کویل، جفرسون و ماکیاوولی است» (انصاری، ۱۳۷۹؛ ۱۸۹۰). چراکه در نگاه آرنت، این متفکران برخلاف رویکردهای مدعی لیبرال، همگی به دنبال یک نوع فضای عمومی جهت گفتگو و رشد انسانی جوامع هستند.

نتیجه

انجام پژوهش حاضر نشان داد که در اندیشه آرنت، مهم‌ترین نقطه ضعف دولت مدرن عدم وجود آزادی واقعی و تعارض‌های جدی موجود در این ساختار است. تطبیق انتقادی اندیشه اگزستانسیالیستی آرنت با این موضوع روشن ساخت که مدرنیته و در امتداد آن، دولت مدرن، علی‌رغم ایجاد پیشرفت‌های ظاهری برای بشر، نتوانسته است استعداد‌های واقعی وی را آشکار نماید. یکی از دلایل آن نیز عدم مشارکت واقعی آن‌ها در زندگی اجتماعی است. موضوعی که آرنت از آن با عنوان «کنش انسانی در برابر زحمت و کار» یاد می‌کند. وی بر آن است که دوره و دولت مدرن انسان‌ها را مشغول زحمت و کار نموده و از مهم‌ترین درجه عمل یعنی کنش واقعی انسانی دور نموده است. وی بر آن است که دولت نیز وظیفه اصلی

خود را در تأمین سعادت انسانی از دست داده و تأکید بیش از اندازه‌ای بر اقتصاد و معیشت نموده است. در این راستا و در جهت حل مشکل دولت مدرن وی بر امر مهم شورا در تمام ارکان دولت تأکید داشته و بر آن است که در این محیط شرایط انسان‌ها برای گفتگو، مباحثه و نقد فراهم شده و از این طریق، رشد انسان فراهم می‌آید. آرنست استدلال می‌کند که دولت مدرن افراد را به «حیوانات کارگری» صرف تقلیل داده و ارزش‌های سنتی «شهر» (پولیس) را تضعیف کرده است. او بر اهمیت کنش سیاسی و حوزه عمومی برای آزادی انسان تأکید نموده و استدلال می‌کند که دولت مدرن جامعه‌ای از مصرف‌کنندگان را ایجاد کرده است. او همچنین معتقد است که دولت مدرن با گرایش به انباشت قدرت و حذف کثرت سیاسی هویت یافته است. آرنست با تأکید بر اهمیت فضیلت مدنی و نیاز افراد به مشارکت در زندگی عمومی، منزوی بودن و جدا بودن افراد از همدیگر را از دیگر پیامدهای دولت مدرن به شمار می‌آورد. پیشنهاد می‌شود تا مطالعات این‌چنینی در باب فلسفه دولت مدرن و نقدهای وجود گرایانه به آن بیشتر انجام گیرد. چراکه این‌گونه مطالعات و پژوهش‌های بنیادین زمینه را جهت نقد علمی و شناخت وجوه مثبت و منفی نظام‌های سیاسی مدرن حاکم در غرب و در ادامه نظام‌های سیاسی در جوامع اسلامی فراهم می‌آورد.

منابع

فارسی

- آرنست، هانا (۱۳۹۸) *خشونت*، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران، نشر خوارزمی.
- آرنست، هانا (۱۴۰۰) *توتالیتاریسم*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر ثالث.
- آرنست، هانا (۱۴۰۰) *وضع بشر*، ترجمه مسعود علیا، تهران، نشر ققنوس.
- آرنست، هانا (۱۳۹۷) *انقلاب*، ترجمه عزت‌الله فولادوند، تهران، نشر خوارزمی.
- آرنست، هانا (۱۴۰۰) *انقلاب مجارستان*، ترجمه کیومرث خواجه‌یها، نشر آگه.

آرنت، هانا (۱۳۹۹) *آی‌شمن در اورشلیم؛ گزارشی در باب ابتدال بشر*، ترجمه زهرا شمس، تهران، نشر برج.

آرنت، هانا (۱۳۹۹) *حیات ذهن؛ تفکر*، ترجمه مسعود علیا، تهران، نشر ققنوس.

آرنت، هانا (بی تا) *انسان‌ها در عصر ظلمت*، ترجمه مهدی خلجی.

آرنت، هانا (۱۳۹۶) *بحران‌های جمهوریت*، ترجمه امین عسکری زاده، تهران، گام‌نو.

آرنت، هانا (۱۳۹۲) *میان گذشته و آینده؛ هشت تمرین در اندیشه سیاسی*، ترجمه سعید مقدم، تهران، نشر اختران.

انصاری، منصور (۱۳۷۶) *هانا آرنت و نقد فلسفه سیاسی*، تهران، نشر مرکز.

بردشا، لی (۱۳۸۰) *فلسفه سیاسی هانا آرنت*، ترجمه خشایار دیهیمی، تهران، نشر طرح نو.

پدرام، مسعود (۱۳۸۸) *سپهر عمومی روایتی دیگر از سیاست، نظریات آرنت و هابرماس*، تهران، نشر یادآوران.

تایشمن، جنی (۱۳۷۹) *فلسفه اروپایی در عصر نو*، ترجمه محمدسعید حنایی کاشانی، تهران، نشر مرکز.

جهانبگلو، رامین (۱۳۵۸) *هانا آرنت و سیاست مدرن، بخارا*، شماره ۵۸، صص ۱۵۵-۱۶۶.

هنسن، فیلیپ (۱۳۸۵) *سیاست، تاریخ و تمدن از نظر آرنت*، ترجمه فرزانه قوجلو، بخارا، شماره ۵۸، صص ۱۳۷-۱۵۴.

امام جمعه زاده، سیدجواد و تدین راد، علی (۱۳۹۰) *بررسی «امر سیاسی» در اندیشه ارسطو و هانا آرنت و نقد جایگاه این مفهوم در عصر حاضر، مطالعات سیاسی*، دوره ۳، شماره ۱۲، صص ۱-۱۵.

یونسی، مصطفی و تدین راد، علی (۱۳۸۸) *سیاست و آگزستانسیالیسم: بررسی رویکرد هانا آرنت به مفهوم «عمل»*، پژوهش سیاست نظری، شماره ۶.

References

- Arendt H (1987). *Labor, Work, Action*. in: Bernauer S.J.J.W (eds) *Amor Mundi*. Boston College studies in Philosophy, vol 26. Springer, Dordrecht.
- Aschheim, Steven E (2001). *Hannah Arendt in Jerusalem*, University of California Press.

- Benhabib, Seyla (1996) *the reluctant Modernism of Hannah Arendt*, London: saga Publication
- Bourdieu, Pierre (1994). *Rethinking the State: Genesis and Structure of the Bureaucratic Field*. *Sociological Theory*, Vol. 12, No. 1, pp. 1-18.
- Buckler, S., & Sciabarra, C. M. (Eds.) (2005). *Hannah Arendt and political theory: Challenging the tradition*. Palgrave Macmillan.
- Canovan, M (1992). *Hannah Arendt: A reinterpretation of her political thought*. Cambridge University Press.
- Goldoni, M., & McCorkindale, C. (Eds.) (2012). *Hannah Arendt and the law*. Hart Publishing.
- Hill, Melvyn A (1979). *Hannah Arendt, the recovery of the public world*, St. Martin's Press.
- King, Richard H (2015). *Arendt and America*, University of Chicago Press.
- Mendieta, E. (2008). *Hannah Arendt and the challenge of modernity: A phenomenology of human rights*. Indiana University Press.
- Naím, Moisés (2014), *The End of Power: From Boardrooms to Battlefields and Churches to States*. Basic Books; Reprint edition.
- Villa, D. (Ed.) (2000). *The Cambridge companion to Hannah Arendt*. Cambridge University Press.
- Wayne f. Allen (1982). *Hannah Arendt: existential phenomenology and political freedom*. *Philosophy and social criticism*. VOL 9. Issue 2.
- Weisman, Tama (2013). *Hannah Arendt and Karl Marx: On Totalitarianism and the Tradition of Western Political Thought*, Lexington Books.

Translated References into English

- Arendt, Hannah (2019). *Violence*, translated by Ezzatollah Fooladvand, Tehran, Kharazmi Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2022). *Totalitarianism*, translated by Mohsen Salehi, Tehran, sales Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2022). *The Human Condition*, translated by Masoud Aliya, Tehran, Ghoghnoos Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2018). *On Revolution*, translated by Ezzatollah Fooladvand, Tehran, Kharazmi Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2022). *The Hungarian Revolution*, translated by Keyumars Khajouei, Agah Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2020). *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*, translated by Zahra Shams, Tehran, Borj Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2020). *The Life of the Mind: Thinking*, translated by Masoud Aliya, Tehran, Ghoghnoos Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (N/A). *Men in Dark Times*, translated by Mehdi Khalaji. [In Persian]

- Arendt, Hannah (2017). Crises of the Republic, translated by Amin Askari-Zadeh, Tehran, Gam-e no Publication. [In Persian]
- Arendt, Hannah (2013). Between Past and Future: Eight Exercises in Political Thought, translated by Saeed Moghadam, Tehran, Akhtaran Publication. [In Persian]
- Ansari, Mansour (1997). Hannah Arendt and the Critique of Political Philosophy, Tehran, Markaz Publication. [In Persian]
- Bird, Lee (2002). Political Philosophy of Hannah Arendt, translated by Khashayar Deyhimi, Tehran, Tarh-e Now Publication. [In Persian]
- Pedram, Masoud (2010). Public Sphere: Another Narrative of Politics, Theories of Arendt and Habermas, Tehran, Yadavaran Publication. [In Persian]
- Teichman, Jenny (2000). European Philosophy in the Modern Era, translated by Mohammad Saeed Hanaii Kashani, Tehran, Markaz Publication. [In Persian]
- Jahanbegloo, Ramin (1979). Hannah Arendt and Modern Politics, Bukhara, No. 58, pp. 155-166. [In Persian]
- Hansen, Philip (2006). Politics, History, and Civilization from Arendt's Perspective, translated by Farzaneh Ghojlu, Bukhara, No. 58, pp. 137-154. [In Persian]
- Imam Jom'e Zadeh, Seyed Javad, and Tadayyon Rad, Ali (2011). Examination of "Political Action" in the Thoughts of Aristotle and Hannah Arendt and Critique of the Position of This Concept in the Present Age, Political Studies, Vol. 3, No. 12, pp. 1-15. [In Persian]
- Younesi, Mostafa, and Tadayyon Rad, Ali (2009). Politics and Existentialism: A Study of Hannah Arendt's Approach to the Concept of "Action", Theoretical Political Research, No. 6. [In Persian]

استناد به این مقاله: چیت فروش، سجاد. (۱۴۰۲). بررسی وجوه اگزیستانسیالیستی نقد دولت مدرن با تأکید بر اندیشه سیاسی هانا آرنٹ. دولت پژوهی، ۹(۳۶)، ۹۹-۱۳۳. doi: 10.22054/tssq.2024.68330.1265

The *State Studies Quarterly* is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.